

BÁTONYI Pál (Dunakeszi):

A 9. század fontosabb történelmi összefüggései a Kárpát-medencébe bevonuló magyar népességgel kapcsolatban

A Kárpát-medencébe bevonuló magyar népesség nevének eredete vitatott a mai napig meglévő települési nevek szerint, azonban sok következtetés levonható. A magyar népnév első részét bizonyítja a Magy település neve, de változatát a Mád, Nagymad, Nyírmada település nevek is. A második rész nevét bizonyítja Kisar, Nyagar és Arad neve. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a magyaroknál ekkor még megvolt a két név egyesülése előtti hagyomány. Természetesen számos település viseli a Magyar nevet, de a Madar névre is van példa. A másik sajátosság, hogy a bevonuló magyar népesség vezetői „d” végződést viseltek neveiknél Levedi, Álmosd, Árpád, Előd, Ond, Kond, de a Vác környékén települt nemzetségek Göd, Szöd, Kosd, Rád, Told neve is ezt bizonyítja. Az elterjedt Álmos név hibás, mivel egyetlen településünk őrzi az uralkodó nevét, Álmosd. A csatlakozott népeknél is megfigyelhető ez, a Kaukázus előterében leszakadt kabard és a korábban leszakadt kurd népesség nevével is jellemző. A Kijevnél csatlakozott rusz (skandináv) népesség vezetője Rosd volt, míg a csatlakozott besenyő vezetők Szakmár (Szakmár), Csór, Súr „r” végződést használt. Ez a népesség a korábban megkötött szövetség alapján és a „Vérszerződés” döntésének megfelelően költözött be – pontosan tervezett és végrehajtott katonai biztosítás mellett – a Kárpát-medencébe.

Frank törekvések a Kárpát-medence irányában, a burgund bevándorlás és hatása, a német támadás

A belső széthúzás miatt meggyengült avar kaganátust a 8. század végén többször megtámadó frank csapatok a későbbiekben nem támadtak a Kárpát-medence területére. Nagy Károly frank uralkodó 805-ben fogadta az utolsó avar uralkodót, Theodorust,²⁸⁹ pogány néven Kajdot, aki hamarosan meghalt. Majd az új uralkodót, a fehér hun – más néven kony-székely – Ábrahámot,²⁹⁰ hun néven Ábrán(y)t,²⁹¹ székely néven Abát támogatta. Azonban 805. év végétől a bolgár hódítás miatt beszüntette a támogatást és 814. évi haláláig már nem avatkozott be a Kárpát-medence életébe.

Az utód frank uralkodók belső harcai, a leigázott népek lázadásai és a normann hadjáratok nem tették lehetővé a frank hódítási törekvéseket a Kárpát-medence irányában. 850 körül a nyugati frank csapatok megtámadták a skandináv eredetű Burgundiát, és jelentős menekült népesség jelent meg a Kárpát-medence nyugati határánál, akiket Ábrahám unokája, Sirák, hun néven Batón(y), székely néven Vat (Vác, Vacs, Vál, e háromféle szeretett hangzó alapján is nevezték)²⁹² telepített le területén. A mai napig van burgund megnevezésű területe, utcája több településünknek (Vác, Kalocsa, Kecskemét, Szeged, Debrecen, Vál, Kocs, Tök, Dunaföldvár, Olaszliszka, Veszprém). Ezek a települések többnyire ezen a néven már ekkor megvoltak. 881

²⁸⁹ Szádeczky-Kardoss Samu: *Az avar történelmének forrúásai 557-től 806-ig*. Budapest, 1998. 306-307.

²⁹⁰ Ugyanott.

²⁹¹ Lelkes György: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. 2011. 73-719.

²⁹² Bátonyi Pál: *Székely-fehér hun uralkodók a 9. századi Kárpát-medencében*. Vác, 2022. 6.

előtt újabb frank támadás érte Burgundiát, ahonnan a menekülteket Vác uralkodó Bécsbe telepítette, amit a burgundok fővárosukról Viennának neveztek el. Vác uralkodó felszabadította a frank uralom alól a német törzseket, akik a mai napig Watzmann király néven nagyon tisztelik (hegy, utcák, monda, zenekar van róla elnevezve). Csapatai elérték a Hamburg nyugat, Strasbourg nyugat, Genf területét, illetve több száz település ma is őrzi a wang(ar), weng(er) nevet, valamint több száz családnak wenger a neve ezen a vidéken. 881-ben Vác (németül Watzmann) király Culmitz mellett és a burgund Boso királlyal szövetségben a főváros Vienne mellett megverték a frankokat. Vác király halála után fia a morva lázadás miatt hívta be a magyarokat, az új uralkodó Salamon, hun nevén Batonya, székely nevén Vata. A 907. évi keleti frank-bajor támadás is kudarcba fulladt, mert a szövetséges csapatok (magyar, besenyő, rusz, illetve a fehér hun, avar, burgund katonák és az őslakók, akik székelyek, salok, palócok, csángók) a pozsonyi csatában megsemmisítő vereséget mértek rájuk.

A római katolikus egyház tevékenysége és a szombatos keresztények

Az utolsó avar uralkodó Theodorus valószínűleg ortodox keresztény volt és I. András, magyar nevén Endre (Szent Endre) királyig az ortodox keresztények jelenléte a Kárpát-medencében kimutatható. Ábrahám, Izsák, Sirák és Salamon uralkodók keresztény neve az Ószövetségből származik. Ők és a lakosság többsége szombatos keresztény volt. A szombatos papság a Kaukázus keleti harmadában lévő Albánia területéről menekült a Kárpát-medencébe 670 körül az iszlám hódítás elől. Velük több népcsoport is beköltözött, így fehér hunok, bolgárok is. Ez a papság magával hozta a kövel való építkezést (körtemplomok²⁹³, várak, így Vác, Eger, Sirok is), gyógyászati és csillagászati ismeretekkel is rendelkeztek. Magukat ungarnak nevezték és hamar kapcsolatba léptek a nyugati római katolikus papsággal.²⁹⁴ A két papság kapcsolata 805. szeptember 21-vel, Ábrahám (Szent Ábrahám) kagán-király római katolikus megkeresztelésével²⁹⁵ a Kárpát-medence nyugati területein mindennapos lett. A szombatosok központi területe a Nagyszombat-Szombathely-Muraszombat-Bakonyszombathely környéke volt. A szombatos papság valószínűleg a rovásírást alkalmazta könyveikben. A szombatos papság vezetői apátok voltak, ebből a korból Bélapát, Bátaapát és Pélapát neve is fennmaradt. A római katolikus papság a beköltöző burgundok, valamint a német és szláv lakossággal folyamatosan erősödött. A későbbiek folyamán a római katolikus papság elérte a rovásírás betiltását, majd a római pápa 1054. évi intézkedései alapján I. Béla király erőszakkal pusztította a szombatosokat és fia I. László (Szent László), korabeli nevén Ladislaus király telepíthette ki őket Erdélybe, ahol maradékaik a mai napig megvannak a székelyek között. A római katolikus vallás fokozatosan erősödött a Kárpát-medencében, de nem I. István (Szent István) király, korabeli nevein Stephanus, Salamon, Vajk hanem I. Béla király erőszakos tevékenysége következtében lett kötelező vallássá.

A bolgár és bizánci uralkodók politikája és a délszlávok mozgatása

803. és 805. évek között Krum bolgárkán csapatai elfoglalták a Kárpát-medencét és szétverték az avar államot. 805. végén szövetséget kötött Krum bolgárkán Ábrahám székely-fehér hun kagán-királyal és a Balaton keleti partja vonalától nyugatra lévő területek uralkodójának ismerte el, a bolgárok Balatoni fejedelemségként²⁹⁶ említik, központja Ábrahámhegy volt.

²⁹³ Németh Zsolt: *A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai I.* Szombathely, 2013. 14-29.

²⁹⁴ Király Péter: *A honalapítás vitás eseményei.* Nyíregyháza, 2006. 156.

²⁹⁵ Szádeczky-Kardoss Samu: *AZ AVAR TÖRTÉNELEM FORRÁSAI 557-TŐL 806-IG.* Budapest, 1998. 306-307.

²⁹⁶ Pavlov, Plamen - Janev, Jordan: *A bolgárok rövid története.* Budapest, 2005. 21.

Krum kán az uralkodó mellé kinevezett egy nándort, akinek feladatköréből alakult ki a nádori intézmény. A Kárpát-medence északkeleti területein élő bolgárokat Krum áttelepítette a Balkánra, akik megőrizték egy ideig szombatos vallásukat és elszlávosodva a mai észak-macedón népséget alkotják. Krum a Balkánról szlávokat telepített a Dunakanyarba és a mai zempléni részekre. 814-ben meghalt Krum és Ábrahám kagán- király kitelepíti a dunakanyari szlávokat a csehek mellé, ők a morvák. A zempléni szlávokat megrendszabályozza és kiterjeszti a hatalmát Ábrahám király a Kárpát-medence nagy részére. A bolgárok nem tudták megakadályozni a folyamatot és közben a bizánciak hatására felveszik az ortodox vallást, valamint elszlávosodnak. Ábrahám király halála után fia Izsák, hun nevén Kolon, székely nevén Kolba a bolgárokkal szövetkezve beengedte a szlávokat az avarok lakta Dráva-Száva közbe, majd Pribina embereit is a Dunántúlra és titulusként a kán- királyt használta. A bolgárok erőfeszítéseket tettek, hogy a Turul nemzetség vezette magyarjaival ne erősödjön tovább a Kárpát-medence népességének katonai ereje. A bizánci uralkodók egymás közötti harcai, lázadások és a szlávok kereszténnyé tétele lefoglalta a császárságot és a megerősödött bolgárokkal való harcaikban szívesen szövetkeztek a magyarokkal.

A vangar állam és a vengerek tevékenysége

A Kárpát-medencében Ábrahám-Ábrán(y)-Aba (Szent Ábrahám) székely-fehér hun vezér és fia Adorján-Odurján-Csaba (Szent Adorján) létrehozta a székely hadsereget, amelynek a szervezete két legfontosabb, középső „nemét” Odurjánnak és Ábránnak, a vezetőket hun nevén nevezik a székelyek.

ÖRLŐC	MEGGYES	<u>ODURJÁN</u>	<u>ÁBRÁN</u>	JENŐ	HALOM
Szovát	Dudor	Vaja	Új	Boroszló	Halond
Bod	Kürt	Telegd	Karácson	Balási	Náznán
Seprőd	Gyáros	<u>Vácmán</u>	Gyerő	Új	Péter
Ecken	Meggyes	Poson	Nagy	Szomorú	György

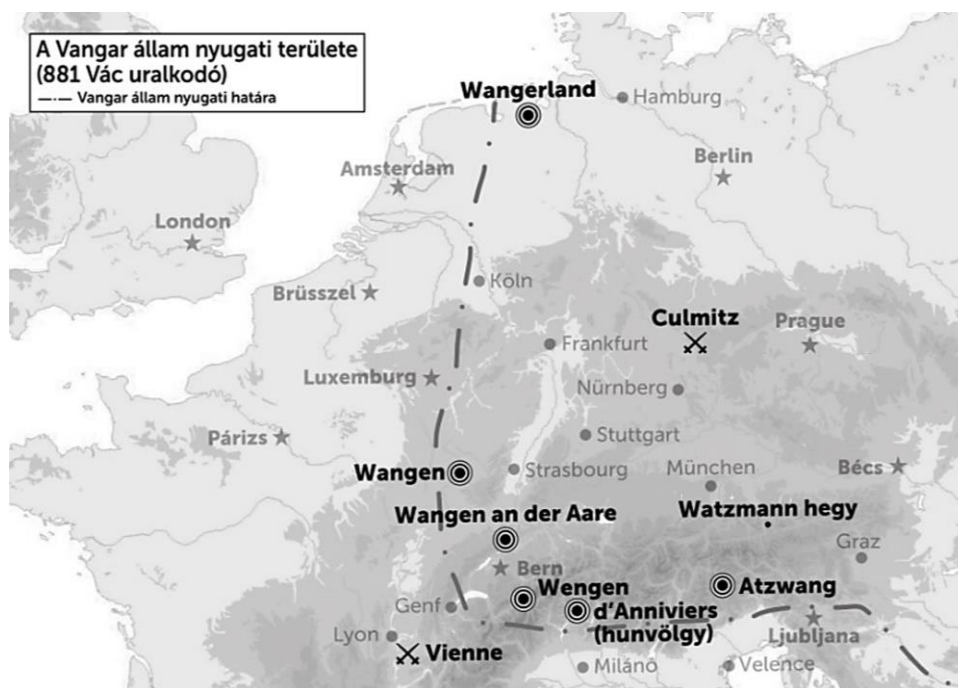
1. ábra. Székely nemek és ágak katonai rendszere

A szombatos keresztény Ábrahám vezér az utolsó avar uralkodó halála után 805-ben kagánnak kiáltotta ki magát és szövetséget kötött Nagy Károly frank uralkodóval, majd megkezesztelkedett római katolikus szertartás szerint is. Katonáságával az Őrvidékre húzódott Őribánya (ma Bergwerk), Felsőlövő (ma Oberschützen), Alsólövő (ma Unterschützen), Őribükkösd (ma Buchschachen), Felsőőr (ma Oberwart), Alsóőr (ma Unterwart), Őrisziget (ma Siget in der Wart), Lődös (ma Litzelsdorf), Őrállás (ma Oberdorf im Burgenland), Őridobra (ma Neuhaus in der Wart), Németlövő (ma Deutsch Schützen), Horvátlövő és Felsőcsatár és központját Felsőkethelyen (ma Neumarkt im Tauchental, Ausztria) alakította ki. A frank uralkodótól nem kapott segítséget és Krum bolgár uralkodó csapatai elérték területét. Először Krum katonaságot telepített Felsőkethely köré, melyek magyar neve ma is őrzik a kán nevének változatát (Drumoly, Rumpód). Krum szövetséget ajánlott fel, mert ő csak az avarokat akarta elpusztítani. A szövetség értelmében Ábrahám megkapta a Balatoni fejedelemséget (a volt Avar Birodalom fehér hun uralkodói területe), ami a Balaton keleti partja vonalától nyugatra terjedt ki és mellé egy nándort neveztek ki, amiből alakult ki a nádori intézmény. A székhely Ábrahámhegy lett, körülötte biztosításként települt a mai Badacsonyörs, Kisörpuszta, Kővágóörs, illetve a keleti határra Alsóőr, Felsőőr, Lovas.

814-ben meghalt Nagy Károly és Krum is. Ábrahám és fia Adorján felszabadította a Kárpát-medence többi részét, másik fia Izsák-Kolon-Kolba pedig a déli részeket felügyelt Nagykanizsától Magyarkanizsáig. Ábrahám kagán- király új központja Szentábrahám lett, a mai Ráckeve. Ábrahámot és Adorjánt is szentként tisztelték a szombatosok. Első szent királyunk Szent Ábrahám és első szent királyfink Szent Adorján. Adorján Bizáncba távozott, Ábrahám halála után, így Izsák lett az uralkodó.

Izsák-Kolon-Kolba kiegyezett a bolgárokkal és a káni titulust használta. Központja Izsák település lett. Bolgár kérésre a Dráva-Száva közébe menekült avarokra telepített szlávokat és befogadta Pribina népét is. Mindezek nem jelentik azt, hogy bármilyen szláv állam lett volna a Dunántúl nyugati területein, sőt Pribina fia Kocel túszként lehetett Izsák mellett Kecel területén. Izsák középső fia Sirák nem értett egyet apja bolgár barát politikájával és a Mátra mögé települt.

Sirák-Baton(y)-Vat szeretethangzós nevein Vác²⁹⁷, Vacs, Vál 850 körül létrehozta hadseregét a kavaroikat. Apja halála után befogadta a burgundokat és várakat építtetet (Eger, Sirok, Vác), központja Vác lett. 863-ban a nyugati részekben átvette a hatalmat és fokozatosan terjeszkedett a német-cseh nyelvterületen kiszorítva a frankokat. Újabb burgund menekülteket fogadott be és letelepítette őket Bécsbe, akik fővárosukról Vienne-nek nevezték el. Számos települést (kutatásom szerint mintegy 230 ma is megvan) hozott létre a Hamburg nyugat, Strasbourg nyugat, Bern nyugat vonalig többnyire Wang(ar), Weng(er) néven. 881-ben a frankokat megverte az északbajor Culmite és a burgund főváros Vienne mellett.²⁹⁸ A király nevét többnyire Watzmann alakban sok település, utca és hegy, illetve monda is őrzi. A székely hadsereg Odorján neme egyik ága is Vácman nevet visel, mivel Csaba katonái egy részével távozott Bizáncba és ki kellett egészíteni a nemet.

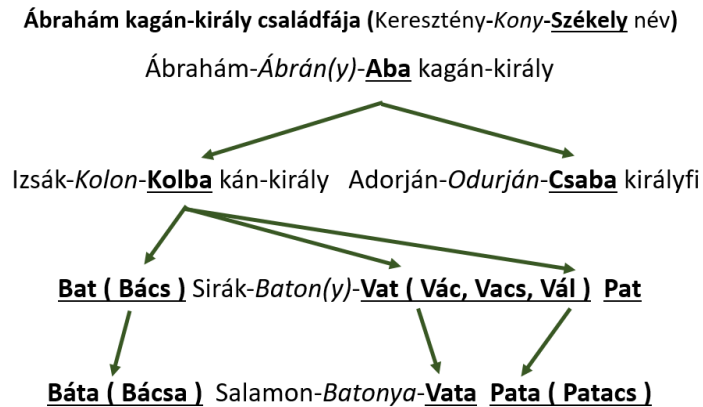

2. ábra. Sirák-Baton(y)-Vat (Vác, Vacs, Vál) király.
Vangar-venger állam nyugati területei 881-ben

²⁹⁷ Petrus Ransanus: *A magyarok történetének rövid foglalata*. Fordította Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet. Budapest, 1999.

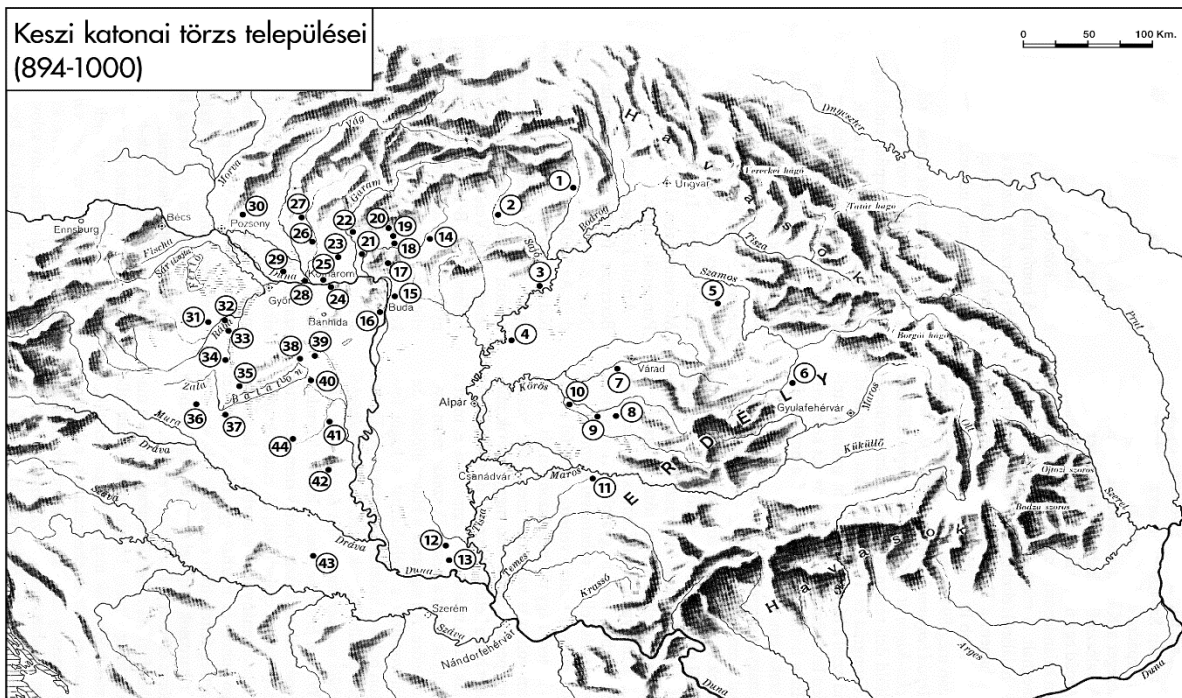
²⁹⁸ Olajos Terézia: *A Kárpát-medencei onogurok történetéhez*. ACTA HISTORICA TOMUS CXXXVIII. Szeged, 2015. 525

Vác király keleten szövetséget kötött a ruszokkal és a magyarokkal, majd a besenyőkkel is. 895 előtt bekövetkezett halálával a nyugati részek leváltak a nyugati papok által Wangariorumnak nevezett országról és lázadás tört ki a morváknál. Salamon-Batonya-Vata király Vác király fia hívta be a magyarokat a szövetség értelmében, melyet a Vérszerződéssel véglegesítettek.

3. ábra. Ábrahám uralkodó családfája

A magyarok rendelkeztek ezekkel az ismeretekkel, mert Vác uralkodó nem csak szövetséget kötött Álmosd uralkodóval, de feleséget is adott hozzá, kinek fia valószínűleg Szabolcs volt. A Vérszerződéskor Árpád is kapott Vata uralkodótól feleséget, akinek fia Zolta lehetett. A Vérszerződés alapján hagyta el a vangar, venger nevet a Kárpát-medence őslakossága és vette fel a magyar nevet. A Vérszerződést megkötő és a katonai feladatokat ellátó hét vezér közül magyar Árpád, Előd, Ond, Kond, míg Tas neve avar, Huba (Gubacs) székely, Töhötöm (Tétény) fehér hun. Ezért található meg a mai napig Tas, Gubacs, Tétény neve a fővárosunkban és környékén, míg az új vezetőik neve nem maradt itt fent. A hét vezér által vezetett magyar beköltözés katonai biztosítását a Kárpát-medencében az avar-fehér hun (kony) határig (a Balaton keleti partja Garamkeszi, Hontfüzesgyarmat, Nemesoroszi, Kisgyarmat, Súr, Csór, Hajmáskér, Pápkészi, Felsőnyék, Magyarkészi, Bábonymegyér, Bedegkér, Baranyajenő vonaláig) védvonalat alakítottak ki, különös figyelmet fordítottak a vízi átkelőhelyek Tisza (Hejőkürt, Tiszatarján, Tiszakeszi és Tiszajenő, Tizsakürt), Duna (Pócsmegyer, Dunakeszi, Káposztásmegyér, Békásmegyér), Ipoly (Ipolykér, Balassagyarmat, Ipolykeszi, Ipolynyék), illetve fontos irányok biztosítására. Az Álmosd uralkodó udvara és a bevonuló népesség pedig a keleti részekén (Szabolcs, Szatmár) telepedett le ideiglenesen. Az őslakosság fővárosa pedig ekkor Vác városa volt, ezt erősíti a magyar nemzetségek települései (Göd, Sződ, Rád, Kosd, Told) a város körül.

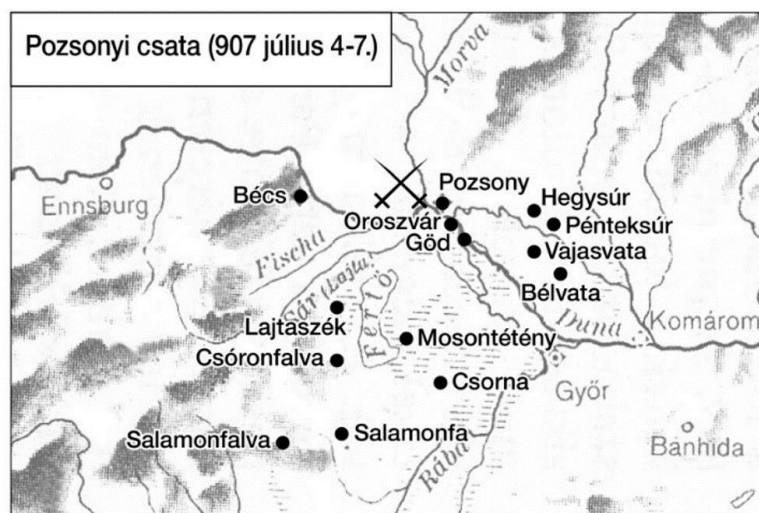

4. ábra. A Keszi települések

A Keszi katonai törzs számmal jelzett települései: 1. Delnekezy, 2. Sajókeszi, 3. Tiszakezsi, 4. Kesző, 5. Keszi, 6. Mezőkeszű, 7. Répáskeszi, 8. Somoskeszi, 9. Várakeszi, 10. Keszipusztá, 11. Lippakeszi, 12. Szentivánkeszi, 13. Bulkeszi, 14. Karancskeszi, 15. Dunakeszi, 16. Budakeszi, 17. Csalókeszi, 18. Ipolykeszi, 19. Kőkeszi, 20. Dacsókeszi, 21. Ipolykiskeszi, 22. Garamkeszi, 23. Bátorkeszi, 24. Zsitvakesző, 25. Kurtakeszi, 26. Bánkeszi, 27. Keszi, 28. Várkeszi, 29. Nagykeszi, 30. Keszi, 31. Kesző, 32. Várkesző, 33. Egyházaskesző, 34. Szentkirálykeszi, 35. Gyulakeszi, 36. Keszi, 37. Keszipusztá, 38. Papkeszi, 39. Sárkeszi, 40. Magyarkeszi, 41. Keszőhidegkút, 42. Keszű, 43. Kesző, 44. Keszőpusztá.

A bevonult magyar katonaság elhelyezkedését jól mutatja a „Keszi” települések ma is meglévő helyei. A Balatoni Fejedelemség határán ma is meg vannak a Keszi települések, míg tőle keletre csak az átkelőhelyek biztosítására vannak települések. A 900 után birtokba vett területeken sűrűbb a Keszi települések hálózata különösen a Dunától északra, mivel ott a morvakkal katonai összeütközésekre került sor.

A magyarok (beleértve a ruszok és besenyők) csapatai és az őslakosság (beleértve a székely, a kavár és burgund) csapatokat a 907. évi pozsonyi csatában is együtt harcoltak a mai települések helyeinek bizonyítéka szerint. A Kárpát-medence egységes államává szervezése ezzel befejeződött.

5. ábra. A Pozsonyi csata résztvevőinek települései

Vác, Vata és Álmosd uralkodók, illetve Árpád fővezér, tehát alapos tárgyalások, valamint felderítés után döntöttek a magyarok betelepüléséről, így kellő katonai előkészítés után a Vér-szerződés alapján hajtották végre ezt a mai napig országunk keletkezésére és meglétére döntő tevékenységet.

Irodalom

- Bátonyi Pál: *Székely-fehér hun uralkodók a 9. századi Kárpát-medencében*. Vác, 2022.
- Fekete József: *Ábrahámhegyi krónika*. Tapolca, 1996.
- Gyalay Mihály: *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon*. Budapest, 1997.
- Hoppál Dezső: *A történelmi Magyarország címerei-1899*. Budapest, 2001.
- Király Péter: *A honalapítás vitás eseményei*. Nyíregyháza, 2006.
- Lelkes György: *Magyar helységnév-azonosító szótár*. 2011.
- Makkay János: *A magyarság keletkezése*. Szolnok, 1994.
- Németh Zsolt: *A Kárpát-medence legkülönlegesebb Árpád-kori templomai I*. Szombathely, 2013.
- Olajos Terézia: *A Kárpát-medencei onogurok történetéhez*. ACTA HISTORICA TOMUS CXXXVIII. Szeged, 2015.
- Pavlov, Plamen - Janev, Jordan: *A bolgárok rövid története*. Budapest, 2005.
- Ransanus, Petrus: *A magyarok történetének rövid foglalata*. Fordította Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet. Budapest, 1999.
- Szádeczky-Kardoss Samu: *AZ AVAR TÖRTÉNELEM FORRÁSAI 557-TŐL 806-IG*. Budapest, 1998.
- Szőke Béla Miklós: *Az avar kor vége*. Évezredek üzenete a láp világából. Kaposvár-Zalaegerszeg, 1996.
- Vékony Gábor: *Protobolgárok a kárpát-medencében*. Magyar Múzeumok Közleménye 5. Tata, 1997.